

Аналітичний документ із політичними рекомендаціями

«Вимушене переміщення, інвалідність і догляд: потреби, виклики та політичні пріоритети для Німеччини та Польщі»

Co-funded by
the European Union

Social
Innovation⁺
Initiative

Friedrich
Ebert
Stiftung

FUNDACJA WSPÓŁPRACY
POLSKO-NIEMIECKIEJ
STIFTUNG
FÜR DEUTSCH-POLNISCHE
ZUSAMMENARBEIT

INKultur

A PROGRAM BY
AUSTAUSCH
FOR A EUROPEAN CIVIL SOCIETY

Резюме

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну призвело до переміщення мільйонів людей, зокрема осіб з інвалідністю та членів їхніх сімей, які здійснюють догляд. Німеччина та Польща мобілізували значні ресурси, однак біженці з інвалідністю й надалі стикаються з системними бар'єрами у сфері охорони здоров'я, соціального захисту, житла, зайнятості та підтримки на рівні громади. Особи, які здійснюють догляд — переважно жінки — залишаються значною мірою невидимими в міграційній та інклюзивній політиці, попри те, що саме вони здійснюють щоденний догляд, координують послуги та забезпечують соціальну участь.

Цей аналітичний документ ґрунтується на результатах дослідження «[Невидимий догляд, незадоволені потреби](#)» та експертських обговореннях у Берліні (28–29 травня 2026 року) та Варшаві (9–10 червня 2026 року). Зібрані дані виявляють структурний розрив: політики у сфері біженців, інвалідності та догляду функціонують паралельно, а не як інтегрована система підтримки. Подолання цього розриву потребує інклюзивних до інвалідності стратегій інтеграції, які забезпечують раннє виявлення сімей, запобігають «пасткам» соціальних виплат і передбачають інвестиції в сталу підтримку на рівні громади, розроблену за участі біженців з інвалідністю та їхніх доглядальників.

Ключові меседжі:

- Раннє та систематичне виявлення потреб, пов'язаних з інвалідністю та доглядом, залишається непослідовним, унаслідок чого сім'ї не отримують вчасних скерувань до спеціалізованих послуг.
- Системи зайнятості та соціального захисту рідко враховують тривалий інтенсивний догляд, що обмежує участь на ринку праці та економічну незалежність.
- Доступ до медичної допомоги, психосоціальної підтримки, доступного житла та скоординованих послуг і надалі залежить від місця проживання, а не від фактичних потреб.

1. Вступ

Від початку вторгнення Росії в Україну Німеччина та Польща стали основними країнами призначення біженців у межах ЄС. Серед них — значна кількість осіб з інвалідністю та членів їхніх сімей, які здійснюють догляд, чиї потреби залишаються на перетині гуманітарної, міграційної та інклюзивної політики. Попри наявність широкого спектра заходів, доступ до медичної допомоги, реабілітації, житла, освіти та соціального захисту залишається фрагментованим через різні системи оцінки інвалідності, складні адміністративні процедури та нерівні інституційні спроможності.

Дослідження «[Невидимий догляд, незадоволені потреби](#)» демонструє, що доглядальники — попри те, що вони забезпечують самостійне життя та соціальну участь — рідко визнаються окремою цільовою групою політики. Експертні дискусії в Берліні та Варшаві підкреслили, що теми інвалідності, вимушеного переміщення та неформального догляду й надалі розглядаються відокремлено. Цей аналітичний документ узагальнює спільні виклики та пропонує практичні рекомендації для національних урядів, органів влади та громадянського суспільства з метою забезпечення сталої інклюзії біженців з інвалідністю та їхніх доглядальників.

2. Політичний виклик I: Фрагментована підтримка та невидимі доглядальники

Попри формальні зобов'язання за Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю (КПОІ), підтримка біженців з інвалідністю розподілена між різними системами. Німеччина має розвинену законодавчу базу, однак стикається з нерівномірною реалізацією через децентралізований розподіл повноважень і тривалі процедури. У Польщі перехід від екстреної підтримки до більш рестриктивної політики посилив невизначеність, особливо в тих випадках, коли національна сертифікація інвалідності ще не завершена. Учасники консультацій у Варшаві наголошували на ризику втрати доступу до соціального захисту й житла, особливо коли особа, яка потребує догляду, залишається поза формальною системою визнання інвалідності та підтримки. Організації громадянського суспільства продовжують закривати ці прогалини, але скорочення фінансування обмежує їхні можливості.

Сімейні доглядальники залишаються значною мірою невизнаними в обох країнах. Вони координують доступ до охорони здоров'я, освіти та реабілітації часто ціною власної зайнятості та добробуту. Розглядати їх виключно як отримувачів допомоги означає ігнорувати їхній потенціал як носіїв досвіду та компетенцій для посилення інклюзивних послуг.

Пріоритетні дії – Політичний виклик I

- Запровадити систематичне раннє виявлення потреб, пов'язаних з інвалідністю та доглядом, одразу після прибуття, із забезпеченням скерування до доступного житла, медичної допомоги та послуг на рівні громади.
- Гарантувати рівний доступ до медичних послуг, соціального захисту та підтримки незалежно від наявності офіційного статусу/сертифіката інвалідності.
- Визнати сімейних доглядальників окремою цільовою групою політики та враховувати їхні потреби нарівні з потребами осіб, за якими вони здійснюють догляд.
- Створити скоординовані маршрути скерування між системами міграції, інвалідності, охорони здоров'я та соціального захисту із залученням організацій громадянського суспільства.
- Забезпечити багаторічне фінансування спеціалізованих консультаційних служб і служб підтримки осіб з інвалідністю для переходу від екстрених рішень до довгострокових інтеграційних підходів.
- Забезпечити змістовну участь біженців з інвалідністю та їхніх доглядальників у розробці політики та дизайні послуг відповідно до КПОІ.

3. Політичний виклик II: Системи зайнятості, неузгоджені з обов'язками з догляду

Сімейні доглядальники послідовно виявляють готовність працювати, однак системи зайнятості й соціальних виплат рідко враховують інтенсивний і тривалий догляд. Обов'язки доглядальників виходять далеко за межі особистої допомоги й охоплюють навігацію системами охорони здоров'я, реабілітації, освіти та адміністративних процедур, що залишає обмежений простір для вивчення мови, професійного навчання чи формальної зайнятості.

У Польщі правила надання соціальних виплат можуть фактично карати доглядальників, які виходять на ринок праці, тоді як у Німеччині бар'єри пов'язані з обмеженою кількістю гнучких форм зайнятості, недостатністю послуг тимчасового перепочинку (respite care) та повільним визнанням українських кваліфікацій. Прискорене визнання кваліфікацій — насамперед у сферах охорони здоров'я, освіти та психосоціальної підтримки — могло б сприяти подоланню кадрового дефіциту та розширити доступ до культурно чутливих послуг. Гнучкі формати навчання, включно з онлайн-курсами з вивчення мови, дозволили б доглядальникам підвищувати кваліфікацію, не перериваючи догляду.

Пріоритетні дії – Політичний виклик II:

- Реформувати системи зайнятості та соціального захисту так, щоб вихід на ринок праці не спричиняв непропорційну втрату соціальних виплат для доглядальників.
- Розширити гнучкі форми зайнятості, включно з частковою зайнятістю, дистанційною роботою та адаптованими графіками, сумісними з тривалим доглядом.
- Збільшити обсяг послуг тимчасового перепочинку та підтримки на рівні громади, щоб вивільнити час доглядальників для праці, освіти та професійного навчання.
- Прискорити процедури визнання українських кваліфікацій у сферах охорони здоров'я, освіти, реабілітації та психосоціальних послуг.
- Забезпечити доступні мовні курси, професійне навчання та цифрові формати освіти, спеціально адаптовані для осіб з обов'язками з догляду.
- Формально визнати неоплачуваний догляд як соціальний та економічний внесок у межах інтеграційної та трудової політики.

4. Політичний виклик III: Нерівний доступ до основних послуг

Досягнутий після 2022 року прогрес не усунув нерівностей у доступі до медичної допомоги, житла та підтримки на рівні громади. Сім'ї часто змушені самостійно орієнтуватися між численними установами з різними критеріями допустимості. У Польщі доступ до послуг дедалі більше залежить від наявності національного сертифіката інвалідності, тоді як у Німеччині регіональні відмінності й адміністративна складність призводять до затримок у наданні спеціалізованої підтримки. Нестача медичних перекладачів і психосоціальної підтримки українською мовою поглиблює стрес та ізоляцію.

Доступне житло залишається в дефіциті. Біженців з інвалідністю часто розміщують у закладах, що не відповідають стандартам доступності, а фінансові чи адміністративні бар'єри ускладнюють самостійне проживання. Учасники обох консультацій наголошували, що фрагментовані кризові заходи мають бути замінені персоніфікованою підтримкою на рівні громади.

Пріоритетні дії – Політичний виклик III:

- Гарантувати рівний доступ до медичної допомоги, реабілітації та психосоціальної підтримки незалежно від статусу сертифікації інвалідності.
- Надавати доступне житло, виходячи з оцінених потреб у підтримці, а не лише з наявності вільних місць.
- Розширити обсяг послуг на рівні громади, орієнтованих на потреби людини, зокрема послуг тимчасового перепочинку, персональної асистенції та підтримуваного проживання.
- Збільшити пропозицію доступного житла та усунути адміністративні бар'єри на шляху до самостійного проживання.
- Посилити медичне перекладання, багатомовне інформування та цифрові «вхідні точки» до державних послуг.
- Створити інтегровані маршрути скерування, що поєднують надавачів медичних послуг, муніципалітети, служби зайнятості та організації громадянського суспільства.

5. Стратегічні напрями в різних сферах політики

Ключові міжсекторальні пріоритети:

1. Інтегрувати політику у сфері інвалідності, міграції та неформального догляду через довгострокові стратегії, що розглядають ці домени як взаємопов'язані.
2. Визнати сімейних доглядальників партнерами в процесі інклюзії та системно враховувати їхні потреби в рамках міграційної, інклюзивної та трудової політики.
3. Інституціалізувати ранню оцінку потреб під час прибуття, поєднуючи сім'ї з доступним житлом, медичною допомогою та спеціалізованими послугами.
4. Усунути бар'єри на ринку праці шляхом узгодження систем соціальних виплат, розширення гнучких форм зайнятості та прискореного визнання кваліфікацій.
5. Інвестувати в скоординовані послуги на рівні громади, включно з психосоціальною підтримкою, послугами тимчасового перепочинку та доступним житлом, через спільні дії органів влади та громадянського суспільства.
1. Забезпечити структуровану участь біженців з інвалідністю та доглядальників у розробці, впровадженні та оцінці політик і послуг.

6. Висновки

Дані, представлені у дослідженні [«Невидимий догляд, незадоволені потреби»](#) та під час експертних дискусій у Берліні й Варшаві, свідчать, що інвалідність, вимушене переміщення та сімейний догляд більше не можуть розглядатися в межах окремих рамок політики. Попри значні зусилля Німеччини та Польщі у підтримці біженців з України, існуючі системи залишаються фрагментованими та часто не реагують на взаємопов'язані реалії інвалідності й неформального догляду.

Майбутня політика має відмовитися від короткострокових гуманітарних рішень на користь скоординованих, довготривалих стратегій інтеграції. Це передбачає визнання сімейних доглядальників як ключових партнерів систем підтримки, забезпечення рівного доступу до послуг незалежно від процедур офіційного визнання інвалідності, посилення міжвідомчої взаємодії та інвестування в сталу підтримку на рівні громади.

Покращення підтримки біженців з інвалідністю та їхніх сімей — це не лише питання соціального захисту. Йдеться про інвестицію в соціальну інклюзію, участь у ринку праці та стійкість публічних послуг. Політики, що забезпечують повноцінну участь осіб з інвалідністю та їхніх доглядальників у житті суспільства, принесуть користь не лише спільнотам біженців, але й довгостроковому соціальному та економічному розвитку країн-приймачів.

Авторки

Наталія Звягінцева

Керівниця проєкту *It's Ability*

Пауліна Соболевська

Координаторка проєкту *It's Ability* у Польщі

Цей аналітичний документ із політичними рекомендаціями підготовлено організацією Austausch e.V. у межах проєкту *It's Ability! – Fostering the Integration of Caregivers for Persons with Disabilities among Ukrainian Refugees in Germany, Poland, and Lithuania*.

Проект фінансується Європейським Союзом, Фондом імені Фрідріха Еберта та Фондом німецько-польського співробітництва. Він є частиною ініціативи ESF Social Innovation+, що фінансується Європейським Союзом.

Висловлені погляди та думки належать виключно авторкам і не обов'язково відображають позицію Європейського Союзу або ініціативи ESF Social Innovation+.

Ані Європейський Союз, ані ініціатива ESF Social Innovation+ не можуть нести відповідальності за їхній зміст.

Берлін, 2026